

Бюлетень
Української Асоціації релігієзнавців
і Відділення релігієзнавства
Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України

Українське релігієзнавство

№ 76

ХРИСТІЯНСТВО В БАЧЕННІ ЙОГО СУТНОСТІ І ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПРИРОДИ

*Збірник статей-вшанувань,
наукових праць та експертиз*

За редакцією професора А. Колодного

УКРАЇНСЬКЕ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

№ 76

Бюлетень «Українське релігієзнавство»
затверджений ВАК України як періодичне наукове
фахове видання за профілем «філософські науки»,
«історичні науки» та «соціологічні науки».

- Видається щоквартально з 1996 р.
- Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 2057 від 16 липня 1996 р.
- Адреса редакції:
01001, Київ-1,
вул. Трьохсвятительська, 4, кім. 323, 324;
тел.: (044) 279-48-12 – головний редактор,
(044) 279-04-18 – відповідальний секретар;
E-mail: uar-press@online.ua
- Редакція бюлетеня може публікувати статті й
матеріали, не поділяючи позиції авторів.
- Відповідальність за достовірність фактів, цитат,
власних імен та назв несуть автори.
- Подані рукописи рецензуються і не
повертаються.
- Редакція залишає за собою право виправляти
мову і редагувати матеріали.
- Редакція не вступає у листування з авторами.
- При передруку посилання на «Українське
релігієзнавство» обов'язкове.

**Українське
релігієзнавство
№ 76**

Редакційна колегія:

А. Колодний, доктор філософських наук, професор
(головний редактор)

А. Арістова, доктор філософських наук, професор
А. Васіляускене (Литва), докт. істор. наук, професор
Л. Виговський, доктор філософських наук, професор
К. Елбак'ян (Росія), доктор філос. наук, професор
В. Климов, доктор філософських наук
Г. Надтока, доктор історичних наук, професор
П. Павленко, доктор філософських наук
П. Панченко, доктор історичних наук, професор
О. Саган, доктор філософських наук, професор
Р. Сітарчук, доктор історичних наук, професор
Н. Стоколос, доктор історичних наук, професор
Л. Филипович, доктор філософських наук, професор
О. Уткін, доктор історичних наук, професор
Г. Хоффманн (Польща), докт. філос. наук, професор
В. Шевченко, доктор філософських наук, професор
П. Яроцький, доктор філософських наук, професор

Рекомендовано до друку

вченою радою

Відділення релігієзнавства

Інституту філософії

імені Г.С. Сковороди НАН України,

Протокол № 20 від 1 грудня 2015 року.

Спонсори видання: А. Арістова, О. Бучма, Л. Филипович

ISSN 2306-3548

© Українська Асоціація релігієзнавців, 2015

© Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені
Г.С. Сковороди НАН України, 2015

© Автори статей

ЗМІСТ

Розділ перший. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО І АТЕЇЗМ

1. Актуальні проблеми української релігієзнавчої науки. До 25-тиліття Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ (<i>А. Колодний</i>)	5
2. Методологічні проблеми вивчення історії українського релігієзнавства (<i>Дм. Горєвой</i>)	14
3. Науковий атеїзм як культурна система (<i>О. Панич</i>)	21

Розділ другий. ЮВІЛЕЇ ГРОМАДСЬКОГО І РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ

1. Релігія і Церква в баченні Івана Франка. До франківських ювілеїв 2016 року (<i>Анатолій Колодний</i>)	36
2. З'ява в Україні «з'єдиненої Церкви» і що вона дала українцям. До 420-річчя Берестейської унії (<i>Іван Шевців, Сідней-Австралія</i>)	47
3. Відзначення 500-ліття протестантизму (пропозиції Відділення релігієзнавства протестантським конфесіям України)	54

Розділ третій. ХРИСТІЯНСЬКЕ ВЧЕННЯ В ЙОГО ВИЯВІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

1. Справедливість та рівність як соціальні ідеї в текстах Нового Завіту (<i>А. Коваль</i>)	56
2. Україна – колыска християнського мислительства на Слов'янському Сході (<i>Ю. Мулик-Луцик</i>)	67
3. Розвиток української ікони впродовж XIV–XIX століть (<i>І. Ковальчук</i>)	91
4. Християнська традиція державотворення та окремі константи інтерпретації Христового вчення (<i>М. Ісаєнко</i>)	109
5. Сутність християнської догми Еріка Фромма (<i>Н. Буряк</i>)	116
6. Іван Павло II про логіку діалогу між Католицькою Церквою та ісламом (<i>С. Присухін</i>)	126

Розділ четвертий. ФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА РЕЛІГІЇ

1. Процес змирнення традиційних сакральних функцій релігійних організацій і «входження у світ» (<i>П. Яроцький</i>)	134
2. Форми прояву індивідуальної релігійності та їх типологізація в контексті православ'я (<i>Г. Кулагіна-Стадніченко</i>)	148
3. «Русский мир» – теологічна доктрина чи релігійна ідеологія (<i>А. Колодний і Л. Филипович</i>) – англ. мовою	158
4. Церковний чинник в патріотичному вихованні українців: потенції, проблеми, перспективи (<i>О. Недавня</i>)	163
5. Формування образу військових капеланів в Україні (<i>Т. Калениченко</i>)	172
6. Репресії проти немосковсько-православних християн на Донбасі (<i>М. Картицький</i>)	183
7. Забезпечення свободи совісті, релігії та віросповідань в державах Євросоюзу і в Україні (<i>М. Татарчук</i>)	200

Розділ п'ятий. ДОКУМЕНТИ ТА ЕКСПЕРТНІ МАТЕРІАЛИ

1. Короткий план роботи Відділення релігієзнавства на 2016 року	213
2. Державні документи з питань експертизи релігійного життя	215
3. Релігійний чинник в гуманітарному житті України	228
4. П.Павленко . Християнська етика не для світської освіти	232
5. О.Саган . Православ'я України і національна безпека	246
6. П.Яроцький . Про зміст і богослужбове застосування літератури Свідків Єгови	257
7. А.Колодний . Богородична Церква не є сектою	260
Автори статей і матеріалів № 76 кварталника	264

4.5 Формування образу військового капелана в Україні через призму контент-аналізу друкованих ЗМІ (Тетяна Калениченко)

Т. А. Калениченко у своїй статті «Формування образу військових капеланів в Україні» про військове капеланство в Україні відзначає, що з весни 2014-го року ми можемо спостерігати оновлення цього руху, появу масового волонтерського руху з боку релігійних діячів. Поки в Україні лише триває розробка нової капеланської служби, суспільство вже отримало перше уявлення про священиків на передовій завдяки роботі українських ЗМІ. Автор розглядає повідомлення про військове капеланство з боку ключових медіа та проведено аналіз, яким чином було сформовано образ військового капелана для світського суспільства і яку роль він узяв на себе.

Ключові слова: контент-аналіз, капеланство, військові священики, АТО, ЗМІ

Kalenyuchenko T. A. Since the spring of 2014, we can observe the movement of update of military chaplaincy, the emergence of mass volunteering by religious leaders. While Ukraine only continues to develop a new Chaplaincy service, society has already received the first presentation about the priests at the forefront thanks to the work of the Ukrainian media. In this article, author examines the messages about the military chaplaincy of key media and analyzes the way in which the image was formed from the military chaplain to a secular society, and the role it has assumed.

Актуальність теми дослідження. За останні два роки, від початку діяльності релігійних лідерів на Майдані та перших подій під Кримом і в зоні Антитерористичної операції (АТО), військове капеланство в Україні набуло нового значення. Священики на війні постають перед нами в образі сучасних героїв, особливої категорії учасників війни, які свідчать про події на передовій з перших вуст. Роль капеланів і характер їх діяльності в умовах нинішньої перманентної українсько-російської війни ще не знайшла свого наукового осмислення.

Головну роль у формуванні образу військового капеланства зіграли українські ЗМІ. Метою даного стислого контент-аналізу преси є дослідження формування образу військових капеланів для українського суспільства, ролі військових душпастирів через призму якісного контент-аналізу друкованих українських ЗМІ. Завданнями дослідження є стислий огляд історії виникнення військового капеланства в ЗСУ; аналіз повідомлень у друкованих ЗМІ, які відображають формування образу капелана; та виділення ключових маркерів образу душ пастиря, які формують імідж капеланської служби для українського суспільства.

Методика дослідження. У рамках міні-дослідження фокусом своєї уваги автор обрала переважно письмові матеріали про військових капеланів (за період від початку Майдану в грудні 2013 року до поточного

часу – 2015-го року). Не будемо окремо зупинятися тут на аналізі повідомлень у вигляді новин, тому що це має бути кількісний аналіз. Натомість нас цікавлять повноцінні журналістські матеріали, які виходили друком або в інтернет-виданнях, а саме аналітичні статті, інтерв'ю та репортажі. Саме вони зможуть дати бачення того, як саме феномен капеланства було описано українськими журналістами та самими військовими священиками. Не можна не зважати при цьому на те, що деякі матеріали можуть бути не враховані з різних причин: автор не претендує на аналіз всіх наявних повідомлень про капеланів.

Основний зміст статті. Процес створення служби військового капеланства розпочався ще від років постання незалежності України. Військові українські капелани були присутні у контингенті миротворців з 2003 року, зокрема в Іраку, Косово, С'єрра-Леоні й Конго¹. За конфесійним розподілом у цих місіях маємо таке представництво: 12 капеланів – від УПЦ МП, 4 капелана – від УПЦ КП, 4 – від УГКЦ. Однак перші суттєві кроки на рівні зв'язків держави з релігійними організаціями почались у лише в 2008-му році, коли було укладено Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців у Збройних силах України (ЗСУ)². Дану угоду підписали представники таких релігійних організацій: УПЦ Київського Патріархату, УПЦ Московського Патріархату, УГКЦ, УАПЦ, РКЦ, Всеукраїнського союзу об'єднань євангельських християн-баптистів, ДУМУ. Вже наступного року наказом міністра оборони України Ю. Єханурова від 20 березня 2009 року була упорядкована означена Рада. Після цього 29 березня відбулись і її перші установчі збори. На даний час Рада при МОУ стала головним органом, який працював над Положенням про капеланську службу. Однак у формуванні Ради наявні певні перепони: деякі конфесії вважають, що до неї можуть входити тільки представники тих релігійних організацій, які є членами ВРЦіРО. Іншою проблемою для запровадження в Збройних силах капеланської служби стало те, що у справах державно-конфесійних відносин розглядалось тільки питання військово-патріотичного виховання, а не душпастирства. Про це зазначив у своїй доповіді дослідник В. А. Мандрагеля, пославшись на наказ міністра оборони «Про Концепцію ідеологічної роботи в ЗСУ»³. Про різноманітне сприйняття служби капеланства з боку військовослужбовців заявив В. М. Малюга, підкресливши, що деякі офіцери згадували про примус до участі у релігійних заходах з боку командування⁴. Однак функція військового священика має визначатись не лише здійсненням релігійних обрядів, а й запровадженням системи патріотичного виховання та соціалізації

¹ Лисенко С. П. Досвід та перспективи християнської душпастирської опіки у православній традиції у ЗСУ. // Соціальні аспекти капеланства: світ і Україна. – Київ, 14-15.05.2013. – К., 2013. – С.120.

² Садов'як Дмитрій. Місія Церкви у війську // Соціальні аспекти капеланства: світ і Україна. – С.42.

³ Мандрагеля В. А. Трансформація умов душпастирської опіки в ЗСУ // Соціальні аспекти капеланства: світ і Україна. – С.28.

⁴ Малюга В. М. Концептуальні засади душпастирської опіки у ЗСУ. // Там само. – С.48

військових. Цьому заважає необізнаність самих командирів, які сприймають відвідування релігійних споруд і богослужінь лише як данину традиції, зневажаючи при цьому особистими потребами віруючих військовослужбовців.

Необхідність наявності та функціонування інституту військового капеланства обумовлюється тим, що внутрішнє життя військовослужбовців є чітко регламентованим та не передбачає багато часу на задоволення духовних потреб, зазначає українська дослідниця Лариса Владиченко⁵. Також автор ділить етапи становлення питання про службу військового капеланства на два періоди: з 1992 по 2008 (період становлення та запровадження) та після листопада 2008-го (консолідована співпраця релігійних організацій та силових структур)⁶. Проте наявність неузгоджених механізмів залагодження проблем у сфері державно-конфесійних відносин та одночасна направленість на консолідовану співпрацю між цими інституціями породжує умови для майбутнього розвитку служби. Однак ще на початку цього процесу постало бажання забезпечити найкращі умови для військових виливалось, за думкою дослідника Віктора Єленського, у три види пропозицій: забезпечення регламентованого вільного часу саме для релігійних потреб; забезпечення культовими спорудами кожної військової частини; запровадження служби військового капеланства (початок 2000-х років)⁷. До середини 2014-го року відповідь набула єдиної форми як то загальне прагнення до остаточного впровадження Служби військового духовенства.

Варто звернути увагу на те, що за часів подій на Майдані – з листопада 2013 року і до початку оновленого руху військового капеланства, яке почалось ще у березні 2014 року, ставлення до душпастирства та розуміння його ролі докорінно змінилось. За словами С. П. Лисенка, аналітика від Департаменту у справах релігії та національностей Міністерства культури України, МОУ досі не здійснює прямого впливу на цей процес, залишаючи душпастирство позаштатним явищем⁸. При цьому наказ №40 Міністерства оборони України «Про право на військове духовенство у ЗСУ» та розпорядження №677-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі» не зовсім змінили саме середовище. Досі залишаються невизначеними межі майбутньої капеланської служби, яка насамперед має регулюватись з боку нового Управління з питань капеланського служіння та майбутнього закону. Феномен військового душпастирства вийшов за межі вузької

⁵ Владиченко Л. Д. Україна та Польща: компаративний аналіз відносин між державними і релігійними інституціями. – Канів: Родень, 2014. – С. 289.

⁶ Там само. – С. 294.

⁷ Єленский В. Духовное служение в Вооруженных силах Украины: дискуссии и перспективы – Режим доступу: <http://www/religio.ru/relisoc/98.html>.

⁸ Лисенко С. П. Можливі варіанти функціонування системи душпастирської опіки у ЗСУ. // Там само. – С. 60.

спеціалізації у духовних та військових колах, ставши відомим чинником впливу для всього суспільства. Для розуміння функції, ролі та визначення військового капеланства необхідно зрозуміти, як саме його сприймали у світському середовищі через призму ЗМІ та матеріалів, які були йому присвячені.

Важливо відзначити те, що за час діяльності військових капеланів все ж з'явилися декілька повноцінних робіт у вигляді відео-матеріалів, зокрема: документальні фільми «Капелан» (від УГКЦ), «Незламні духом. Капелани» (автор – Олеся Доліна) та численні сюжети від телеканалів 1+1, СТБ, Еспресо, ТВ та інших. Історії капеланів були відображені й у нових книгах, а саме видавництва газети «День», «Майдан і Церква» редакторства Людмили Филипович та Оксани Горкуші, «Церква на Майдані» авторства Олексія Гордєєва та «Соняхи» авторства отця Андрія Зелінського. Готуються до виходу інші видання та відео-матеріали.

Оскільки ми не будемо окремо зупинятись на кількісному аналізі новин, що стосуються військового капеланства, то варто насамперед звернути увагу на умовну типологізацію повідомлень зі стрічок новин. Ці типи згадувань у новинному середовищі були умовно виокремлені впродовж постійного моніторингу та написання новин з цієї тематики:

- 1) Проведення служб та благословінь капеланами для військовослужбовців та тих, хто готується до несіння служби.
- 2) Проведення таїнств: хрещення та вінчання бійців, похорон загиблих бійців АТО, сповідь і причастя їх.
- 3) Реалізація соціальної діяльності: реабілітація, допомога, паломництва, спільна праця.
- 4) Волонтерська діяльність капеланів та вірян: донорські акції, збір речей та продуктів, збір грошей на допомогу в АТО, кулінарські та благодійні заходи.
- 5) Проведення тематичних конференцій, зустрічей, тренінгів та навчання.

Окремі випадки викликали резонанс у пресі, але їх не можна віднести до основного розподілу. Зокрема, це новини, що стосуються утисків прав та свобод релігійних діячів (потрапляння у полон, залякування, катування тощо) та співпраці з бойовиками по інший бік фронту.

Не можна обійти увагою особисті блоги військових капеланів у соціальних мережах, зокрема Facebook, які набули особливого різноманіття. Не менше в інформаційному просторі представлені й різні угруповання та організації капеланів, про які навіть не знають спеціалісти з Міністерства оборони та Генерального штабу України. Сторінки «батальйонів» капеланів та особисті про файли військових священиків несуть основну інформацію про їхню діяльність та представляють їхні роздуми стосовно останніх подій на фронтах війни з московськими агресорами і їх найманцями. Основними у цьому просторі є такі сторінки (без уваги до особистих про файлів):

1) ГО «Капеланське служіння у війську»: www.facebook.com/chaplain.ministration.army та <http://kapelanske.org.ua/> (Церква Скинія та інші протестантські громади).

2) Скинія – капеланське служіння (Рустам Фатуллаєв) – <http://skinia.org.ua/chaplain/voennye-kapellany.html>.

3) «Перший Український батальйон військових капеланів» –

4) Всеукраїнська ГО «Об'єднання християн-військовослужбовців України» – <http://www.ohvu.org.ua/> – голова Василь Хіміч.

5) «Міжконфесійний батальйон військових капеланів» – www.facebook.com/mbvk.chaplain – www.facebook.com/batkapelan.

6) ГО «Українське капеланство» – вона ж Асоціація професійних капеланів України – <http://chaplaincy.org.ua/> – www.facebook.com/Chaplaincy.in.Ukraine.

7) Капеланський легіон «Альфа і Омега» – www.facebook.com/groups/1629795367254141.

8) ДУК ПС – інфо-капеланія – www.facebook.com/groups/101020400242880.

9) ГО «Капеланське Служіння Війську» – модератор Ігор Плохой – www.facebook.com/Ukrainian.army.chaplains.

10) Капеланська служба батальйону «Свята Марія» – www.facebook.com/kapelanservis – <http://www.kapelan.com.ua/>

11) Центр військового капеланства УГКЦ – www.facebook.com/Центр-Військового-Капеланства-УГКЦ-476149199073378.

12) Військове капеланство – академія ім. Сагайдачного, Львів – www.facebook.com/profile.php?id=100005700160121.

На багатьох сторінках навіть відсутня інформація щодо засновників чи учасників певного угруповання. Сторінки у більшості своїй містять інформацію про пересування групи військових священиків, дані про збір пожертв на волонтерську діяльність, особисті розповіді та свідчення з передової, а також останні новини. Однак дана категорія інформаційних повідомлень переважно стосується представників протестантських течій, які офіційно не є капеланами чи навіть пасторами, а представляють власні громадські організації та благодійні фонди, члени яких не мають юридичного права на задоволення релігійних потреб громадян. Образ служителів представлений виключно позитивно.

Проте, окрім групових сторінок, є ще й персональні аканти капеланів, які користуються не меншою популярністю. Завдяки ним служителі збирають допомогу, публікують останні фото та звіти з передової, пишуть власні розповіді зі служіння капелана. Проте подібна діяльність може викликати і негативний резонанс. Так сталось у випадку єпископа Закарпатського Кирила з УПЦ КП, який опублікував фото зі зброєю, а відтак був заборонений у служінні рішенням Синоду цієї Церкви аж до повного покаяння. Згідно опублікованих у ЗМІ пояснень єпископа Кирила, він нібито «став воїном Христа» і начебто «особисто «послав»

нелюдам Путіна декілька боєкомплектів, як покарання за окупацію української землі»⁹. Подібні випадки були присутні й під час обговорення служіння, інших фото, які виявляють позиції воїнів та відео з агресивними проповідями.

Керівництвом відділу у справах душпастирства силових структур УГКЦ прийняло рішення про публікацію окремого часопису «Капелан», який став яскравим прикладом поширення та популяризації діяльності військових священників. Зараз, станом на листопад 2015 року, є доступним тільки перше число цього журналу. За словами заступника керівника відділу священника Любомира Яворського, подібний часопис планують випускати приблизно раз на два місяці. Навіть ззовні він оформлений у вигляді камуфляжного малюнку з форми. Перший випуск налічує 27 сторінок, з них перші та останні розвороти містять молитви для тих, хто перебуває на передовій, а також спеціалізовані молитви для представників різних родів військ¹⁰. Номер поділений на 12 статей, які розповідають про історію військового капеланства, сучасну діяльність капеланів від УГКЦ, розповіді з передової та про духовний фундамент захисту Батьківщини. Також у номері присутня розповідь одного з провідних капеланів УГКЦ – отця Андрія Зелінського. Сторінки журналу розповідають і про соціальну активність Церкви: збір допомоги воїнам АТО та волонтерську діяльність, спільне паломництво з військовими, душпастирство у військових шпиталях, роботу з пораненими та поза передовою тощо. Відтак, перший спеціалізований журнал від УГКЦ разом з іншими відеоматеріалами та друкованими статтями робить цю Церкву лідером у сфері висвітлення військового капеланства та прикладом для світських ЗМІ. Капелани УГКЦ мають єдину спеціальну підготовку до служіння серед військовиків та готові компетентно коментувати власну діяльність.

Якщо ж ми звернемося до аналізу основних друкованих статей про військових капеланів, то джерела їхня походження діляться на два типи: релігійні та світські ЗМІ. І вже за цим поділом можна прослідкувати рівень володіння інформацією, особливою термінологією та розбудовою структури публіцистичного матеріалу. Найбільше публікацій про військових капеланів з боку світських ЗМІ мають газета «День», «Українська Правда», ТСН, «Аргументи і факти», Радіо Свобода, ДеПо, «Gazeta.ua, Тиждень», «Лівий берег», «Експрес», «20 минут», Волинське агентство журналістських розслідувань, «Обозреватель», Укрінформ, «Новое время». З боку релігійних видань представлені такі ресурси: РІСУ, Сredo, РvУ, Капеланство.інфо, журнал «Патріархат», Прес-служба УГКЦ, Church.ua, Православ'є в Україні, прес-служба УПЦ (МП). При цьому зазначимо, що тут були враховані видання, де з'являлись хоча б одній-дві

⁹ Новина з офіційного сайту УПЦ КП: За фотографії зі зброєю єпископ Закарпатський Кирил заборонений у священнослужінні (додано Укази), режим доступу: <http://www.cerkva.info/news/patriarkh/6069-zaborona.html>.

¹⁰ Журнал «Капелан», №1 за 2015 рік, – Департамент Патріаршої Курії Української Греко-католицької Церкви у справах душпастирства силових структур України. – 27 с.

статті про капеланів, не враховуючи новин та коротких повідомлень. Усього за згадуваний період (до кінця жовтня 2015 року) було нараховано 84 подібних публікацій. Також на РІСУ було запущено окремий спецпроект «Віра та війна», де були зібрані матеріали про священників на російсько-українській війні, починаючи з 14 жовтня 2014 року.

Першою подібною публікацією, яка згадує капеланське служіння, можна вважати статтю «Майдан релігійний» на РІСУ. Там розповідається про участь священників в Революції гідності, підтримку людей та зокрема добровольців на барикадах. При цьому першу добірку статей про військових капеланів опублікували також на РІСУ. Це є серія публікацій «Військово-польові нотатки» (5 репортажів)¹¹, де розповідається про перших священників-волонтерів у Херсонській області, коли туди були стягнуті ЗСУ після анексії Криму. Наступний сплеск статей про капеланів з'являється вже восени, що обумовлене перебігом активних військових дій протягом літа. Перші бесіди з капеланами та священниками-волонтерами публікуються також на РІСУ, але переважна більшість їх присвячена саме греко-католицьким душпастирям і лише іноді з'являються повідомлення про протестантських військових пасторів. Разом з тим починає активну діяльність й прес-служба УГКЦ та інформаційний портал пасторального та соціального служіння капеланів Львівської архиєпархії «Капеланство.info»¹². Варто особливо відзначити, що в рамках останніх двох років як прес-служба, так і служба військового духовенства УГКЦ виявилась найбільш підготовленою. Саме вони розповсюджували матеріали про власних військових священників, які були компетентними відповідати на всі питання в рамках вчення церкви, а також публікували книги, відео-матеріали, проводили прес-конференції та навчання. Матеріали від військових капеланів УГКЦ були представлені й інформативними статтями на кшталт «Надійний тил: 5 порад від капелана, як бути християнам в час війни»¹³ (Капеланство.інфо), «Що повинен робити військовий капелан: 6 порад»¹⁴ (журнал Credo) та інших доробок, які роз'яснюють місію та завдання капелана. Таким чином, капелани від УГКЦ, які стали свого роду інформаційними зразками та речниками для медіа, були представлені одразу в кількох профільних виданнях: Капеланство.інфо, Департамент інформації УГКЦ, журнал Credo та РІСУ. Це дало їм повноцінну змогу «захопити» інформаційний простір та ввести власні стандарти військового священства у публічний простір.

Наступні інформаційні сплески статей про капеланів можна спостерігати за грудень 2014 р., березень-квітень 2015 р.,

¹¹ 22.04.2014 – РІСУ – Соборна во Христі - <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/56082/>.

¹² kapelanstvo.info – інформаційний портал пасторального та соціального служіння капеланів Львівської архиєпархії Української Греко-Католицької Церкви серед військових, студентів, сиріт та в'язнів. Портал є медіа проектом «Фундації св. Миколая».

¹³ 10.07.2015 – Капеланство.інфо – 5 порад для капелана – <http://kapelanstvo.info/index.php?mod=news&cmd=details&id=882>.

¹⁴ 20.07.2015 – Credo – Що повинен робити військовий капелан: 6 порад – <http://www.credo-ua.org/2015/07/138392>.

липень-серпень 2015 р. та всю поточну осінь. Загалом висвітлення теми капеланства відбулось дещо із запізненням, коли військових священиків стало багато і вони стали більш публічно писати про свою діяльність. Але це не завжди уберігало їх від журналістської неуважності, коли до друку потрапляли публікації, які містили неправдиву інформацію, помилки у визначенні капеланської ролі в умовах війни та певні дані, які не мали б бути публічними. Прикладом є новина на порталі «Новое время» – «До бою стануть капелани. У АТО вирушила перша духовна сотня»¹⁵. Зокрема в ній дублюється повідомлення від народного депутата Олександра Бригінця, який повідомляє про готовність стати військовими капеланами 400 священиків від УПЦ КП. Однак мобілізація капеланів від Синодального управління військового духовенства УПЦ КП відбувалась не завжди добровільно, а видавалась у вигляді наказу з благословення Предстоятеля цієї Церкви патріарха Філарета. Окрім того, перша ротація не набула формату сотні, як і всі подальші, тому що дуже важко реалізувати за поточних умов підготовки та перебування капеланів в умовах АТО. Подібна коротка замітка демонструє нерозуміння ситуації з боку журналістів, а також дезінформацію іншого населення, яке тепер уявляє цілі сотні військових капеланів на передовій.

З переліку проаналізованих статей про військових капеланів, однозначно лідирує жанр інтерв'ю та репортажу. Лише кілька матеріалів (6 статей – «Обозреватель», «Лівий берег», Радіо Свобода, РІСУ) представляють комплексний погляд на феномен капеланства замість простої бесіди: «Духовные войны»¹⁶ («Лівий берег», у двох частинах), «Священики: від духовної сотні Майдану – до батальйону капеланів»¹⁷ (Радіо Свобода), «Джгут – знаряддя капелана. У Дніпропетровську майбутніх капеланів навчали тактичної медицини»¹⁸ (РІСУ), «Капелани в АТО. За крок до формалізації»¹⁹ (РІСУ), «С кем будут молиться украинские солдаты?»²⁰ («Обозреватель»), «Життя після АТО. Продовження місії капеланства»²¹ (РІСУ). Додатково дві статті вирізняються на тлі розповідей про військове священство – це рефлексії військовослужбовця про участь у реабілітаційній поїздці з капеланами («Я побачив справжню віру людей в те, що все буде гаразд», – учасник

¹⁵ Стаття «До бою стануть капелани. У АТО вирушила перша духовна сотня», режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3546116-do-bouyi-stanut-kapelany-u-ato-vyrushyla-persha-dukhovna-sotnia>.

¹⁶ 22.12.2014 – ЛБ – Духовні війни. Частина 1 – http://society.lb.ua/war/2014/12/22/290079_duhovnie_voyni.html.

¹⁷ 18.02.2015 – Радіо Свобода – Священики від Майдану до фронту – <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26856445.html>.

¹⁸ 24.02.2015 – РІСУ – Джгут знаряддя капелана - <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/59233/>.

¹⁹ 14.09.2015 – РІСУ – Капелани за крок до формалізації – http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/61095/.

²⁰ 17.09.2015 – Обозреватель – С кем будут молиться украинские солдаты – <http://my.obozrevatel.com/politics/26587-s-kem-budut-molitsya-ukrainskie-soldaty.htm>.

²¹ 08.10.2014 – РІСУ – Життя після АТО - <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/57813/>.

АТО про табір духовної реабілітації у Львові»²²) та досвід греко-католички, за фахом психолога, яка перетиналась зі священниками («Католичка-психолог: на війні найкращий ресурс – довіра Богові»²³). В подальшому у багатьох інтерв'ю військових згадуються й елементи впливу та допомоги з боку священників.

За кількістю згадувань у релігійних та світських публікаціях лідером залишається УГКЦ – 29 повідомлень за означений нами період. З невеликим відривом на другому місці залишається УПЦ КП з 20 статтями, що демонструє чіткий розподіл, який присутній в інформаційному середовищі. Саме представники цих двох деномінацій «презентують» військове капеланство в Україні та є найчастішими спікерами для журналістів. Всі ж інші служителі представлені у невеликій кількості статей, а саме: протестантські церкви (6 повідомлень), РКЦ (5 повідомлень), УПЦ МП (5 повідомлень) та УАПЦ – 1 повідомлення. Варто відзначити й те, що далеко не всі журналісти відзначають про конфесійну приналежність героя статті, а часом ще й навіть не уточнюють його прізвище та сан. Переважно це наявне у представників світських ЗМІ.

Певних героїв публікацій можна зустріти особливо часто в інформаційному просторі, якщо навіть не брати до уваги згадування в рамках новинного поля. Подібними «зірками» публікацій стали військові душпастирі о. Андрій Зелінський (УГКЦ, 4 згадування), о. Степан Сус (УГКЦ, 3 згадування), о. Сергій Дмитрієв (УПЦ КП, 8 згадувань, 5 з них – в одній серії статей), В'ячеслав Гриневич (РКЦ, 2 згадування), о. Петро Бурак (УГКЦ, 2 згадування). Зауважимо, що тут наведено підрахунок згадувань у повноцінних публікаціях, без урахування численних новин та особистих блогів служителів. Саме ці військові капелани свого часу не лише сформували образ того, як варто сприймати військового священника, а й у своїх відповідях формулювали завдання, мету та роль капелана на війні.

В окрему категорію «відомих» служителів ми можемо винести о. Ігоря Петренка (УПЦ КП, 2 згадування) та о. Тихона Кульбаку (УГКЦ, 2 згадування). Вони стали публічними у медійному просторі після того, як опинились у полоні з боку бойовиків. Більше того, саме публічність даної проблеми зіграла негативну роль для священника Ігоря, якого були готові відпустити додому, але залишили під арештом після появи публічних новин. Натомість відомість о. Тихона, який ще й був переселенцем з Донецької області, допомогла йому повернутись до Львова. Однак душпастирі були пов'язані певними обіцянками зі своїми викрадачами, тому не мали змоги розповісти деталі про власне утримання в полоні. Але ці два священники стали публічними образами того, як військові

²² 31.08.2015 – Капеланство.інфо – учасник АТО про духовний табір – <http://kapelanstvo.info/index.php?mod=news&cmd=details&id=933>.

²³ 24.08.2015 – Credo – Неля Куцак, психолог, УГКЦ – <http://www.credo-ua.org/2015/08/140143>.

капелани страждають на рівні з військовослужбовцями і ніхто не може почуватись захищеним під час активної фази конфлікту.

Статті про військових капеланів не оминули двох інших тем, які набувають популярності в українських медіа: боротьба із залежностями (зокрема алкоголізм на передовій) та подолання психологічних травм (ПТСР – посттравматичний стресовий розлад). Що стосується поширення алкоголізму на передовій, то в першу чергу йдеться про нову типізацію бійців: феномен «смурфів», «аватарів», «слимаків», «зомбі-нелюдів». Дані типи виводяться самими військовослужбовцями залежно від сили алкоголізму для конкретного солдата. Капелани не раз зазначали про боротьбу з цими проявами у війську, навіть більше – їм стали поступати запрошення на службу від командирів саме з метою їхнього залучення для «підтримки моральності» та запобігання алкоголізму. Самі ж капелани по-різному сприймають подібне запрошення: дехто використовує це як можливість зближення з військовими, а інші відмовляються, згадуючи про основну роль військового священика – задоволення саме духовних потреб. Те ж саме стосується і психологічних проблем та залучення капеланів до боротьби з ними. Поки в зону АТО не почали приїжджати на постійній основі психологи, більшість священиків самі стали виконувати їхню роль, зокрема під час неформального спілкування або сповіді. Ці залучення військових душпастирів до подібної діяльності вказують нам на можливу комбінацію ролі психолога разом зі священиком.

Подібна розбіжність поглядів у сприйнятті ролі капелана стосувалась і волонтерської діяльності. Деякі служителі почали принципово писати, що припиняють збір коштів на допомогу, оскільки вони хочуть виконувати тільки роль душпастирів, а не волонтерів. Інші ж продовжують закупівлю необхідного. Відтак, ми можемо стверджувати про прояви трьох ролей для капеланів: душпастиря, психолога та волонтера. У неформальних розмовах багато хто з військових священиків зізнається, що часом роль волонтера або психолога сприймалась військовослужбовцями як основна.

Отже, ключові представники сучасного феномену військового капеланства України стали образом морального та духовного підґрунтя конфлікту на Сході та Півдні України. Більше того, вони стали не однією з ключових позицій самого конфлікту, а новаторами, які стають першими в історії військовими душпастирями. Відсутність негативних публікацій, специфіка висвітлення діяльності капеланів призвела до того, що вони стали позитивним образом священика на війні, які вдало комбінують у собі ролі душпастиря, психолога та волонтера. Вони стали джерелом інформації для українських журналістів, тому що, окрім світських волонтерів, можуть описувати та оцінювати душевний та психологічний стан бійців на передовій, ділитись історіями з лінії фронту. Однак за межами позитивних відгуків та історій губиться ситуація з самою капеланською службою, яка досі не устаткована, що дає змогу багатьом віруючим людям самоназиватись капеланами та проводити духовне

служіння в зоні АТО. Соціальні мережі мають великий вплив на розповсюдження інформації та точки зору на розвиток подій з боку священників. Вони водночас стали майданчиком для публікації думки церков і релігійних організацій та популяризації діяльності військових капеланів. При цьому не можна заперечувати і того, що феномен оновленого капеланства в Україні набув великого поширення в тематиці ЗМІ, а також нового рівня обізнаності у суспільстві, що може призвести до певної зміни ставлення до діяльності релігійних громад та окремих служителів. Тому, можливо, варто очікувати кардинальних змін у полі державно-конфесійних відносин, коли в Україні з'явиться перша офіційна Служба військового духовенства.

Список використаних джерел:

1. Владиченко Л. Д., «Україна та Польща: компаративний аналіз відносин між державними і релігійними інституціями: монографія» – Канів: Родень, 2014.
2. Еленский В., «Духовное служение в Вооруженных силах Украины: дискуссии и перспективы – Режим доступу: <http://www/religio.ru/relisoc/98.html>.
3. Лисенко С. П. Досвід та перспективи християнської душпастирської опіки у православної традиції у ЗСУ // Соціальні аспекти капеланства: світ і Україна» (Київ, 14-15.05.2013). – К.: ВМРХВБ, 2013.
4. Там само.
5. Малюга В. М. Концептуальні засади душпастирської опіки у ЗСУ // Там само.
6. Мандрагеля В. А. Трансформація умов душпастирської опіки в ЗСУ // Там само.
7. Садов'як Дмитрій. Місія Церкви у війську». // Там само.
8. Департамент Патріаршої Курії Української Греко-католицької Церкви у справах душпастирства силових структур України // Капелан. – 2015. – №1.
9. Стаття «Соборна во Христі» – РІСУ – режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/56082/>.
10. Стаття «5 порад для капелана». – Капеланство.інфо – режим доступу: <http://kapelanstvo.info/index.php?mod=news&cmd=details&id=882>.
11. Стаття «Що повинен робити військовий капелан: 6 порад» – Credo – режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2015/07/138392>.
12. Стаття «До бою стануть капелани: У АТО вирушила перша духовна сотня» – Кореспондент.нет – режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3546116-do-boui-stanut-kapelany-u-ato-vyrushyla-dukhovna-sotnia>.
13. Стаття «Духовні війни. Частина 1». – Лівий берег – режим доступу: http://society.lb.ua/war/2014/12/22/290079_duhovnie_voyni.html.

14. Стаття «Священики від Майдану до фронту». – Радіо Свобода – режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26856445.html>.

15. Стаття «Джгут – зняття капелана». – РІСУ – режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/59233/>.

16. Стаття «Капелани: за крок до формалізації». – РІСУ – режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/61095/.

17. Стаття «С кем будут молиться украинские солдаты». – Обозреватель – режим доступу: <http://my.obozrevatel.com/politics/26587-s-kem-budut-molitsya-ukrainskie-soldaty.htm>.

18. Стаття «Життя після АТО». – РІСУ – режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/57813/>.

19. Інтерв'ю учасника АТО про духовний табір. – Капеланство.інфо – <http://kapelanstvo.info/index.php?mod=news&cmd=details&id=933>.

20. Інтерв'ю Нелі Куцак, психолога від УГКЦ. – Credo – режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2015/08/140143>.

4.6 Репресії проти немосковсько-православних християн на Донбасі: роки українсько-російської війни (А. Карпицький)

В статті М. Карпицького «Репресії проти немосковсько-православних християн на Донбасі» на конкретних фактах показано, яким гонінням сепаратистів і з якою мотивацією піддаються на теренах Донбасу віряни протестантських спільнот, Церков Київського Патріархату, Греко-Католицької та Римо-Католицької. Говориться про те, як їм вдається виживати за умов постійних переслідувань і тортур.

Ключові слова: протестанти, Київський Патріархат, греко- і римо-католики, УПЦ МП, «русский мир», сепаратисти, гоніння, репресії і тортури.

Актуальність теми. Війна на Сході України певною мірою була підготовлена масованою проросійською пропагандою. Люди без переконань легко попадали під її вплив, тому перед початком вторгнення чужинців в Україну переважали проросійські настрої, які змінилися на протилежні тільки після того, як люди відчували на собі всі тяготи окупації. Однак люди, які мали патріотичні переконання, завжди були більш стійкі до пропаганди, ніж інші. Тому навіть до початку війни в протестантських церквах було значно більше лояльних Україні, ніж серед решти населення. У православних храмах ситуація була іншою, тому що багато людей відносять себе до православних не з релігійних, а з ідеологічних причин, а тому постають більш сприйнятливими до промосковської ідеологічної пропаганди. Проте всі, хто мав хоч які-небудь проукраїнські ціннісні орієнтири – будь-то протестанти, православні, вайшнави або мусульмани,